

Isusova u Tišini Erdedskoj), prikazao i treću područnu kapelu koja je postojala već 1696. godine kako su to zabilježili zapisnici kanonskih pohoda, kao i kratku povijest samoga mjesta u kojemu je smještena. *Corpus Domini, kapela sveudiljnog euharistijskog klanjanja u Zagrebu* Pave Crnjca prikazuje povijesni pregled i pastoralno djelovanje unutar kapele "Corpus Domini" župe Sv. Marka Križevčanina na zagrebačkoj Trešnjevci, dok je posljednjim radom ovoga poglavlja (*Prilozi iz župne spomenice za povjesnicu župe Štrigova od 1334. do 1945.*) Jasna Požgan temeljem zapisa župne spomenice dala povijesni presjek najznačajnijih događaja iz prošlosti župe Štrigova, s posebnim osvrtom na događaje iz prve polovice 20. st.

U poglavlju *Osvrti* tiskana su dva priloga. *Dopune i ispravci četveroknjižja "Svećenici bjelovarskoga kraja"* Stjepana Kožula u kojemu se nalaze ispravci pogrešaka u njegovoj četverosveščanoj publikaciji *Svećenici bjelovarskoga kraja*, Zagreb, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, 2007. te *Dopuna članku o osuđenim vjerskim službenicima* Gustava Kuzmića u kojemu je autor nadopunio podatke članka Stjepana Razuma *Osuđeni vjerski službenici u Hrvatskoj u razdoblju od 1944. do 1951. Doprinos hrvatskom žrtvoslovlju* objavljenog u *Tkalčiću* 11(2007), a koji su vezani za njegovu i sudbinu još nekolicine njegovih kolega bogoslova.

Kao što je to bio slučaj i u prethodnim brojevima *Tkalčića* i na kraju ovoga se nalaze prikazi knjiga (njih sedam), pravila i ljetopis Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić", popis članova i darivatelja Društva, popis fotografija te kazalo osoba, mjesta i pojmova.

Mario Stipančević

Vodič kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu : arhivski vodič.
Zagreb : Državni arhiv u Zagrebu, 2008, svez. 1, I-LIII, 950 str.; svez. 2, 208 str.

U svojoj nakladničkoj cjelini *Obavijesna pomagala Državnog arhiva u Zagrebu* Državni arhiv u Zagrebu obogatio je arhivsku zajednicu i širu znanstvenu i stručnu javnost te građanstvo ovim Vodičem kroz svoje fondove i zbirke.

Vodič započinje riječima izdavača Darka Rubčića, ravnatelja Državnog arhiva u Zagrebu, u kojima se predstavlja svrha i opseg djela, a u Predgovoru nastavlja s konciznom poviješću ove arhivske ustanove, koristeći pritom signature korištenih dokumenata u bilješkama na dnu stranice. Glavna urednica Branka Molnar u Uvodu precizno i nedvosmisleno daje informaciju o količini gradiva u Arhivu, načinu izrade ovog Vodiča i o elementima opisa fondova i zbirki. Osim što autorica putem objašnjenja i primjera navodi ukupno petnaest elemenata opisa usklađenih s Općom međunarodnom normom za opis arhivskog gradiva

ISAD(G), ona nas izvješćuje i da je najmanja količina gradiva 0,1 d/m, što je širina jedne arhivske kutije. Tu bi dobro došao podatak da li naši kolege iz Državnog arhiva u Zagrebu svaki arhivski fond i zbirku čuvaju u posebnim i odijeljenim tehničkim jedinicama te kakvo je njihovo stajalište o zbirnim arhivskim fondovima. Dok je fondu Poglavarstvo vojnog komuniteta Ivanić posvećena cijela stranica u Vodiču (str. 315) iz koje saznajemo sve potrebne podatke o fondu koji se sastoji od samo četrnaest komada gradiva (uključujući i valorizaciju fonda), za fond Zastupstvo "Phoenix Dental Company" saznajemo da je količina gradiva jedna kutija, ali od ukupno petnaest elemenata opisa navodi se samo njih sedam. Ne samo da iz pragmatičnih razloga kolege nisu uvijek navodili sve elemente opisa (Vodič je rađen prvenstveno za korisnike arhivskog gradiva, a ne za arhiviste), nego je i interes i potreba za sređivanjem, obradom, popisivanjem i opisom arhivskog gradiva uprave i javnih službi, gledajući unatrag, daleko nadmašivao takav interes i potrebu za fondovima gospodarstva. Stoga kolege u takvim slučajevima skromno navode postojanje arhivskog popisa kao arhivističkog obavijesnog pomagala za te fondove i ne upuštaju se u valorizaciju gradiva. Sa svoje strane bih dodao, služeći se definicijom kategorija valorizacije fonda ili zbirke (str. XIII, XIV) da Šumsko-privredna zadruga s o. j. "Lika" spada po valorizaciji u kategoriju četiri (str. 552, 553), a Nabavljačka zadruga šumskog veleobrta u kategoriju dva (str. 553). Uostalom, zar ne bi mogao i svaki drugi korisnik-istraživač u čitaonici arhiva učiniti to isto? Sve što je trebalo jest otići u čitaonicu Državnog arhiva u Zagrebu u proljeće 2002. godine, naručiti te fondove i pregledati ih. U tome je, između ostalog, ljepota ovog Vodiča.

Radeći u Središnjoj čitaonici Hrvatskog državnog arhiva, primijetio sam da je za korisnike veći problem kada se npr. u Pregledu arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske iz 2006. godine Zbirka dokumenata NOV i POJ razdvoji na čitav niz virtualnih fondova. Oni će, naravno, pitati o svakom tom pojedinom fondu i neće im pasti napamet da je zapravo riječ o zbirci fragmenata fondova čiji se veći dio nalazi negdje drugdje. Za korisnike je, naime, manje zanimljivo što je to zbirni fond odnosno zbirka i što se sve čuva u jednoj kutiji koja je ionako samo tehnička jedinica.

Ono po čemu će ovaj Vodič ostati upamćen, jest element opisa *Valorizacija fonda ili zbirke*. Naši kolege nisu shvatili ovaj element opisa kao samo još jednu obveznu stavku u nizu, nego se vidi kako ispod suhog administrativnog jezika izbija život. Valorizacijom se sve potencijalne korisnike izravno upućuje na mogućnosti korištenja svakog pojedinog fonda ili zbirke, čime je izvrsno upotpunjena informacija iz šestog elementa opisa *Serije u fondu*. Osobno ne znam za isti takav slučaj u arhivskoj praksi u Republici Hrvatskoj, barem ne u posljednje vrijeme.

Ne treba, dakako, ni spominjati da su ostala dva značajna elementa opisa (peti *Sadržaj fonda ili zbirke* i petnaesti *Historijat stvaratelja fonda ili zbirke*), svojom opširnošću i istovremeno preciznošću dragocjeni i nezaobilazni doprinos

vrijednosti i kvaliteti Vodiča. Iz ova dva elementa vidljiv je i dugogodišnji marljivi i predani rad arhivskih djelatnika Državnog arhiva u Zagrebu. Naime, srodnost pojedinih arhivskih fondova nije ih navela da zanemare specifičnosti svakog od njih, pa tako u nekim historijatima stvaratelja fondova nalazimo natuknice o stranicama na kojima se mogu pronaći opširniji opisi ustrojstva i djelovanja srodnih ustanova.

Svakako je dobra ideja što sljedeću cjelinu u Vodiču čini *Klasifikacija arhivskih fondova i zbirki RH*, primijenjena i u Pregledu arhivskih fondova i zbirki RH iz 2006. godine. Razrađujući Vodič, nastavlja ju klasifikacija fondova i zbirki u Državnom arhivu u Zagrebu s pripadajućim stranicama. Autori se tu nisu zamerali s daljnjom razradom pojedinih jedinica u klasifikaciji, što opet pokazuje njihovu pragmatičnost. Vodeći se načelom preglednosti, autori su kao sljedeće poglavlje podastri popis fondova i zbirki u Državnom arhivu u Zagrebu prema spomenutoj klasifikaciji, s matičnim brojevima fondova i zbirki u uglatim zagradama i brojevima odgovarajućih stranica u Vodiču. I opet je, iz praktičnih razloga, zanemarena daljnja decimalna razrada jedinica klasifikacije. Ipak je ovo Vodič za jedan državni arhiv, a ne pregled fondova i zbirki na razini cijele države.

Nakon poglavlja Kratice i skraćenice, navedene su upute za citiranje arhivskog gradiva iz fondova i zbirki. Tu je zanimljivo vidjeti kako arhivisti zagrebačkog arhiva preporučuju i opisno citiranje dokumenata, čime se nadoknađuje nedovoljna razrađenost opisa arhivskih jedinica u arhivskim obavijesnim pomagalicama i relativni stupanj sredenosti nekih fondova, osobito obiteljskih. Možda će se neki osjetiti pogođeni tom tvrdnjom, ali i citiranje dokumenata fondova javne uprave također nije bilo podvrgnuto arhivističkoj kritici i kontroli. Sa stajališta korisnika, naime, nije tako uočljiv i samorazumljiv slijed i sadržaj cjelovitih arhivskih signatura u bilješkama u znanstvenim časopisima i knjigama. Stoga je dobrodošla novina uvođenje savjeta o citiranju dokumenata u najnovijim arhivskim obavijesnim pomagalima, npr. u Hrvatskom državnom arhivu. Nije ni potrebno napomenuti da fondovi pravnih osoba i obitelji koji se protežu kroz dugo vremensko razdoblje i prolaze sve moguće preinake spisovodstva, ostaju i dalje nedohvatljivi u tom pogledu. Većina korisnika ne razumije potankosti kao što su "poslovni broj", "korjeniti broj", "arhivski svezak", "predmetni fascikl" i do daljnjega će biti prisiljeni listati kazala i urudžbene zapisnike pitajući se što da rade s čudnim alfanumeričkim signaturama.

Prilozi o pojedinim fondovima i zbirkama obuhvaćaju daleko najveći dio prvog sveska Vodiča (ukupno 950 str.). Dragocjene informacije za svaku klasifikacijsku skupinu korisnici mogu pronaći na stranici koja prethodi poglavlju određene skupine. Na prednjem listu te iste stranice je uočljiv i pregledan naziv glavne skupine i naziv određene podskupine (s jednom znamenkom). Koristeći načelo stupnjevanja informacija, naši kolege na toj stranici pružaju dvije informacije: vrlo kratki povijesni (pa i arhivistički) prikaz vezano za uvjete u kojima su postojali i djelovanje stvaratelja fondova i zbirki u toj skupini i kao drugo, neka

vrsta "sadržajne fizionomije" na razini cijele skupine. Ima, doduše, skupina u kojima nema onog prvog, što je uvjetovano specifičnošću arhivskog gradiva te stvaratelja. Tako npr. u skupini D. Odgoj i obrazovanje daje se osnovna povijesna i arhivistička bilješka o školstvu općenito, pa zatim slijede samo sažete fizionomije za svaku podskupinu s jednom znamenkom. Što se bolnica i socijalnih ustanova tiče, primijenjeno je isto načelo kao i kod gospodarstva i bankarstva.

Veliki je doprinos Vodiča potpunost margina kojom se na svakoj stranici gdje se opisuju fondovi i zbirke uz navedeni fond ili zbirku na margini spominje klasifikacijska razredba s više od jedne znamenke te naziv granske djelatnosti odnosno funkcije kojom se bavio stvaratelj gradiva. Mislim da je ova novost zaslužila da se uvrsti i u neke buduće vodiče.

I, što još reći o prvom svesku Vodiča? Sigurno je za pohvaliti preglednost Vodiča u elementu Serije u fondu. Posebno se to vidi na primjeru fonda Narodni odbor Grada Zagreba (str. 84-86) gdje se navodi podebljanim slovima čak trideset osam serija. I na ovom i na brojnim drugim primjerima preglednost proizlazi i iz očitog izbjegavanja kolega da koriste serije kao što su "Predmetni spisi". Zastupljenost serija "Opći spisi" (ma što god to značilo) ne ide na uštrb jasnoće prikaza pojedinog fonda.

Svezak drugi pruža abecedni popis fondova i zbirki. Slijedi popis fondova i zbirki prema matičnom broju. Abecedno predmetno kazalo ima, kao dodatni stupanj razrađenosti, zanimljiv dodatak u kojem se navode fondovi i zbirke koji imaju redni broj u svom nazivu (npr. I. državna gimnazija) ili izuzetno važna vremenska razdoblja, kao što su I. i II. svjetski rat. Pravi dragulj je tematsko predmetno kazalo. Korisnici, naime, često postavljaju pitanja na koja se mogu naći odgovori upravo u tom kazalu. Podijeljeno na široka područja ljudske djelatnosti, kazalo spominje npr. u slučaju natuknice "Vinogradi, popis" odgovarajuće stranice u prvom svesku Vodiča. U kazalu osoba kolege su bez kompleksa stavili upitnike kod prezimena koja još nisu sa sigurnošću utvrđena. Kazalo mjesta bi se moglo opisati i kao "konac djelo krasi". Počevši npr. od Velike Gorice, možete tražiti sve o diobama zadruga, stambenoj problematici, javnim bilježnicima itd. I u tom grmu leži zec. Fond Porezna uprava kotara Zagreb pod brojem 18 u Državnom arhivu u Zagrebu, iako od 1933. godine nenadležan za kotar Veliku Goricu, sadrži predspise od 1918. do 1932. godine, a to su naplate takse. Štoviše, glavne porezne knjige te likvidacione knjige isto tako su sačuvane u fondu još za razdoblje od 1918. godine. Naravno, porezni uredi odnosno porezne uprave, bavili su se i izravnim porezima kao što su zemljarine i kućarine (vidi: Čengiđ, Dubravka, Porezna služba u gradu Zagrebu 1850-1945. godine, *Arhivski vjesnik* 39/1996), pa bi se, zašto ne, podaci o diobama zadruga na području Velike Gorice mogli tražiti i u tom fondu. Dakako, onda bi se u kazalu mjesta morao dopisati pod odrednicom "Velika Gorica" te pododrednicom "diobe zadruga" i taj fond. Što učiniti s fondom broj 1089 Kraljevski kotarski porezni ured u Zagrebu? I nije tako problematično utvrditi da li je i ovaj stvaratelj fonda bio nadležan za područje Velike

Gorice. Sada pred nama iskrsavaju najmanje dva originalna i sjajna rješenja kolega iz zagrebačkog arhiva. Listajući Vodič vidimo da u elementu Promjene naziva stvaratelja fonda, fondovi Kraljevski kotarski porezni ured u Zagrebu i Porezna uprava kotara Zagreb dijele potpuno ista tri naziva, kao i potpuno identične raspone godina (str. 13, 23). Odmah zatim skrećemo u drugi svezak i u Popisu fondova i zbirki prema matičnom broju biramo fondove Zadrudni povjerenik - Zagreb pod brojevima 7, 13 i 27. Naravno, i tu će se ustanoviti da sva tri fonda dijele tri različita naziva i raspone godina. No, kako uvijek doći do arhivskog obavijesnog pomagala - inventara Zadrudni povjerenik - Zagreb (1889-1945), objavljen 2005. godine (autor Ivan Penava) i koji brojeve sva tri fonda ima već na naslovnici? Ako se inventar ne namjerava izdati tiskom, onda je zaista najbolje rješenje dosljedno primjenjivati element opisa *Promjene naziva stvaratelja fonda*, što je u ovom slučaju i učinjeno, te prepisati element Valorizacija fonda kod sva tri fonda, što je također učinjeno. Tu je računalna aplikacija FIZZ odigrala izvrsnu ulogu.

Dakle, kolege su inventivno primijenili nazive stvaratelja fondova i počeli spajati istovrsne fondove. Možemo se upitati nije li to samo obrnuti način od stvaranja virtualnih fondova, tj. od razgraničenja fondova koji su fizički smješteni zajedno u spremištu, pritom s neprekinutim rastućim nizom brojeva knjiga i kutija. Da je oblikovanje fondova složeno pitanje, čitatelji se mogu osvjedočiti u članku Rajke Bućin, Uprava 1945-1952. godine: Problemi poznavanja ustroja, identifikacije stvaratelja i oblikovanje fondova (*Arhivski vjesnik* 45/2002). Da je arhivistička praksa u Državnom arhivu u Zagrebu ponešto drugačija negoli npr. u Hrvatskom državnom arhivu, možemo se osvjedočiti kada s police uzmemo arhivska obavijesna pomagala izrađena u zagrebačkom arhivu desetljećima unazad. Stoga je vrijedno upitati se kako izrađivati obavijesna pomagala svih razina, a ne samo kakve su kvalitete. Vrijedno je upitati se i kako izrađivati kazala dodana pojedinim inventarima. Na primjeru ovog Vodiča vidi se otvaranje brojnih mogućnosti i načina izrade kazala (zašto se u kazalu mjesta pod odrednicom "Sesvete" i pododrednicom "stambena pitanja", osim stranica 137 i 138 na kojima je prikazan fond 1061. Narodni odbor općine Sesvete, ne bi dodale i stranice 84 do 86 na kojima je prikazan fond 37. Narodni odbor Grada Zagreba), što problematizira i pitanje navođenja dopunskih izvora u drugim arhivskim fondovima i zbirkama. Ovo posljednje je postalo uobičajeno u najnovijim inventarima i bit će, vjerujem, još jedno područje razvoja i usavršavanja arhivistike.

No, kazala mjesta ispunjava svoju funkciju, jer Mjesni narodni odbor Brekvojljani (str. 185 u prvom svesku), iako nisko valoriziran (broj 4), sudjeluje u mreži fondova i zbirki svojim serijama Popis stanovništva i Spisi matičnog ureda (budući da od 1945. godine država preuzima vođenje matičnih knjiga) i tako postaje izvor za istraživače-genealoge. Ako sam ovo neprecizno rekao ili ako je ovo samo djelomično točno, istraživači-genealozi će u rješavanju praktičnih pitanja ipak polučiti rezultate, unatoč mogućoj manjkavosti kazala, i to kazala na raznim razinama.

Vodič kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu trebao bi biti putokaz i inspiracija daljnjim naporima u izradi vodiča i drugih obavijesnih pomagala. Impresionira njegova ujednačenost i pragmatičnost te uvođenje signature kao opisne jedinice. Korisnici će svakako u njemu dobiti dovoljnu količinu informacija, npr. o obitelji Gruenwald, ukoliko ih ne zanima daljnje istraživanje tog fonda. Tek kada posegnu za inventarom, moći će naručivati pojedine signature kako bi obavili daljnje istraživanje.

Dopustite mi, molim vas, da nisam uspio primijetiti baš sve dobre i loše strane ovog Vodiča. Ovo je tek početak krasnog druženja s njim.

Boris Suljagić

Vodič kroz arhivske fondove i zbirke Državnog arhiva u Osijeku. Osijek, 2007. 235 str.

Podnaslov Vodiča upozorava da je u njemu gradivo evidentirano sa stanjem krajem 2006. godine.

Vodič započinje kratkim objašnjenjem korištenih kratica i popratnim uputama s podacima o sastavnim elementima opisa pojedinog arhivskog fonda. U napomeni na ovoj stranici istaknuto je da je čitav tekst vodiča objavljen i priložen u digitalnom pdf obliku na kraju knjige, radi bržeg i lakšeg pretraživanja, pa su stoga izostavljena uobičajena kazala. Vodič je strukturiran donekle u obliku vrste zbornika, tekstovi čak popraćeni bilješkama, kojemu je okosnica klasifikacijska podjela arhivskog gradiva fondova i zbirki uokvirena u zasebna poglavlja koje autorski obrađuju arhivisti Državnog arhiva u Osijeku. Prema koncepciji Vodiča, uz podatke preglednog sadržaja koji uključuju: signaturu fonda, naziv i mjesto djelovanja stvaratelja te granične godine njegova trajanja, uz raspon godina sačuvanoga gradiva i količinu izraženu u tehničkim jedinicama i dužnim metrima te navedenom kraticom obavijesnog pomagala, odabrani su fondovi obogaćeni historijatom stvaratelja i sadržajnom fizionomijom fonda.

Uvod ravnatelja Stjepana Sršana povijesni je pregled arhivske službe Državnog arhiva u Osijeku, službeno osnovanog kao osječka ispostava tada Državnog arhiva u Zagrebu 1947, a osamostaljenog pod nazivom Arhiv u Osijeku 1956. odnosno 1957. godine, te osvrt na značenje gradiva koje je u njemu pohranjeno.

Vilim Matić zaslužan je za pripremu nekoliko poglavlja ovog vodiča, iako nažalost sâm nije doživio i njegovo objavljivanje. Poglavlje o značajnijem gradivu u arhivu u Osijeku, koje potpisuje Matić, nudi sažet i sadržajan presjek kroz fondove i zbirke osječkog arhiva i upozorava na najvažnije cjeline, koje zbog vrijednosti ili obima zaslužuju posebno isticanje i predstavljaju kulturno blago čija važnost nadilazi lokalne i regionalne okvire.